

»Mladi za napredek Maribora 2018«

35. srečanje

Odkrivanje pozabljenih knjig

Raziskovalno področje: Književnost

Raziskovalna naloga

PROSTOR ZA NALEPKO

Avtor: JURE GOLOB

Mentor: JELKA PIŠEC

Šola: SREDNJA ELEKTRO-RAČUNALNIŠKA ŠOLA

Maribor, februar 2018

»Mladi za napredek Maribora 2018«

35. srečanje

Odkrivanje pozabljenih knjig

Raziskovalno področje: Književnost

Raziskovalna naloga

PROSTOR ZA NALEPKO

Maribor, februar 2018

Kazalo slik

Slika 1: hiša Kočjak 2	5
Slika 2: knjige, ki sem jih proučeval	6
Slika 3: Leseni križec	6
Slika 4: posebnosti v izgovorjavi	7
Slika 5: Lurd	9
Slika 6: Dr. Andrej Karlin	11
Slika 7: Kölnska katedrala	13
Slika 8: Franc Pirec	14

Kazalo vsebine

Zahvala	4
Uvod	4
Intervju	5
Leseni križec, ali pomôg v' potrebi	6
Frančišek asiški	8
Lurška Božja pot	9
Priprava na smrt	10
Dr. Andrej Karlin	10
Apostolstvo, Pamet in vera.....	12
V Kelmorajn	13
Franc Pirec	14
Družbena odgovornost	16
Viri:	17

Zahvala

Zahvaljujem se mentorici za mentorstvo. Največja zahvala gre mojemu dedku, lastniku dragocenih knjig, ki mi jih je velikodušno posodil začasa raziskovanja in proučevanja in s tem omogočil nastanek te raziskovalne naloge.

Uvod

V raziskovalni nalogi bom analiziral 14 knjig in knjižic v slovenščini z letnicami nastanka od 1835 do 1931. Vsa dela so v lasti moje družine in so mi tudi zato izredno zanimiva. Natančno jih bom prebral in poiskal njihove skupne značilnosti, razlike in zanimivosti. Iskal bom zanimivosti starih besed, njihovih pomenov ter njihovega zapisa. Raziskovalno nalogo sem se odločil napisati na pobudo mentorice in moje profesorice slovenščine; tudi sam mislim, da bi bilo dobro takšne zaklade, predvsem, ker so v slovenščini, predstaviti drugim. V večini knjig je prikazano uspešno delovanje župnikov, misijonarjev po svetu. Nekaj je tudi potopisov iz romanj v znana svetišča v Evropi. Z veseljem berem in raziskujem takšne knjige, saj sem navdušen nad zgodovino, zanima me tudi pogled na vero in Cerkev. Vse to bom zagotovo zlahka razbral iz vsebine knjig, katerih avtorji so v veliki večini duhovniki.

Ker se v prostem času doma ukvarjam tudi z branjem starih knjig, ki so bile na dedkovem vikendu v Kočkem Vrh, sem se odločil na to temo napisati tudi raziskovalno nalogo. Knjige so bile v neke vrste knjižnici saj sta lastnika hiše, ki je bila viničarija (pritlična hiša, ki se je drži hlev), imela za takratne razmere obsežno zbirko knjig. Prvič mi jih je pokazal dedek, ko sem bil še v osnovni šoli. Pritegnile so me predvsem zaradi svoje starosti in jezika, ki se mi je zdel smešen in težko razumljiv. V nekaterih knjigah so zelo natančni opisi krajev (ali celo fotografije ali slike), ki jih poznam, zato sem primerjal še najmanjše podrobnosti in ugotovil presenetljive spremembe pa tudi enakosti nekega kraja. Jezik, v katerem so napisane knjige je v tistih iz 19. stoletja zelo odvisen od pokrajine, v kateri je bila knjiga izdana, saj takrat še ni obstajal enoten slovenski knjižni jezik, ki bi ga priznavali po vsem ozemlju. Najbolj so me navdušile besede, ki jih danes zapisujemo ali tudi izgovarjamo drugače, največ takih besed je v najstarejši knjigi iz leta 1835.

Med raziskovanem bom največ uporabljal osnovno raziskovalno metodo: primerjava in analiza značilnosti.

Intervju

Za natančnejše podatke o izvoru knjig sem se obrnil na lastnika, mojega dedka in z njim opravil kratek intervju. Po pogovoru sem zapisal njegove odgovore.

Koliko je stara hiša Kočki Vrh 2, kjer so bile knjige?

Hiša sama je bila zgrajena okoli leta 1700, kot piše na tramu na podstrešju. Celotno današnje poslopje sicer ni tako staro, saj je hiša povezana z današnjo garažo, ima tudi teraso, namesto katere je bil včasih tam gnoj. Hiša je zelo dolgo imela slamnato streho, ki smo jo zamenjali z modernejšo, saj je bil postopek vzdrževanja težak in tudi nevarnost pred požarom ni bila majhna, hiša ima namreč dve kurišči, ki sta v uporabi. Stari del stavbe je grajen iz lesa, čezenj pa mešanica ilovice in slame. Vse skupaj je tudi danes prebeljeno z apnom.

NA POSNETKU HIŠA V KRALJEVCIH (na meji sosednjih občin Lenarta in Gor. Radgone)

Foto: F. Bratkovič

Slika 1: hiša Kočjak 2

Kdo je v hiši živel, s čem so se ukvarjali?

Nazadnje sta stalno v hiši živela Holc Alojzija in njen mož Matjaž. Imela sta nekaj zemlje in gozda, Matjaž se je ukvarjal tudi z vzdrževanjem cest. K njima sem sam pogosto zahajal na počitnice, tam sem se tudi rodil. Moja povezanost s to hišo je pristna in velika.

Tam je bila neke vrste knjižnica ... ?

Ja, tako je. V hiši je bila zbirka večinoma nabožnih knjig, ki so si jih lahko od lastnikov izposojali sosede, znanci, sorodniki. Vse knjige so bile oštevilčene (so še vedno), vodili so pisno evidenco, kdaj si je kdo katero knjigo izposodil in vrnil. Obsežnost zbirke, ki je bila v tej hiši je težko oceniti. Kar nekaj knjig so odnesli sosede in jih uporabili za »podkurit«.

Zakaj se ti zdi pomembno take knjige ohranjati, jih brati in raziskovati?

Vem, da se nekatere od teh knjig lahko vidi v več knjižnicah po Sloveniji (ne vem za vse); vseeno se mi še vedno zdi, da je take knjige treba ohranjati in jih predstaviti mlajši generaciji. Knjig s podobnim letom izida je veliko. Te so veliko dragocenejše zaradi slovenskega jezika, ki je bil v nekaterih primerih precej drugačen od današnjega.

Kaj drugega zanimivega se že nahaja v hiši, je sploh cela raziskana?

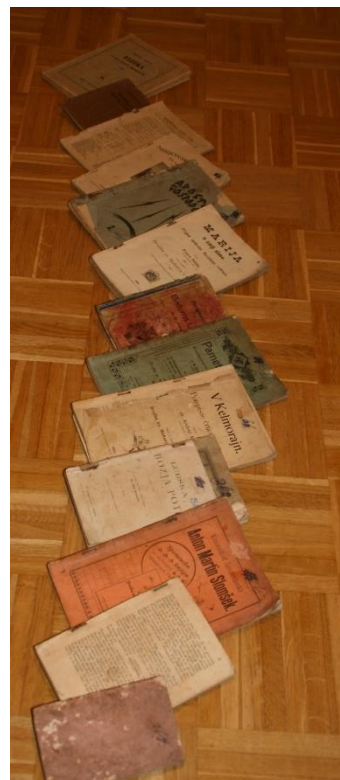
V hiši je marsikaj zanimivega: slike iz prve svetovne vojne, zbirka metuljev, stara omara (približno 200 let), na kateri so zapisano dolgovi in posojila, piše tudi nekaj o skritem ključu, ki ga ni. Najverjetneje je na podstrešju še kaj neraziskanega.

Leseni križec, ali pomôý v' potrbi

Leseni križec, ali pomôý v' potrbi (Lepa povest za otroke, otróýje prijátele ino tudi za druge dorásene ludi.) je knjižica z najstarejšo letnico natisa, edina je napisana v pisavi dajščici. Knjižico je iz nemščine prevedel Anton Lah, ki je bil kaplan na štajerskem. Leta 1847, še v predmarčni dobi, je župnik Anton Lah v Limbušu za svojo župnijo ustanovil bralno društvo Družbo slovenskega branja v - Lembahi, poimenovano tudi Družba za branje slovenskih bukvic. Že kot kaplan v Radgoni je Lah leta 1835 svojim someščanom posojal knjige in vodil zapisnik izposoje. Za novoustanovljeno društvo v Limbušu je sestavil posebna pravila delovanja, ki predstavljajo enega najstarejših knjižničnih pravilnikov na Slovenskem.

Zgodba, ki se v knjigi odvija, je zelo lahko

razumljiva in ne zahteva poglobljenega branja. Napisana je na 94 straneh in ima nekaj več kot 9000 besed. Namen (prevoda) knjige je spoznati dobro prakso navadnih vernikov, ki zaupajo v Boga, in to v slovenskem jeziku. Prikazuje moč svetega križa in njegove moči proti nesreči v življenju. V zgodbi družina v stiski zaradi zaupanja v Boga pride do čudeža in do materialnih dobrin, s katerimi si lajšajo življenje, polno trpljenja. Zavedajo se, da najpomembnejše ni materialno, kar je aktualno danes (po 183 letih) in bo zmeraj.

Slika 3: knjige, ki sem jih proučeval

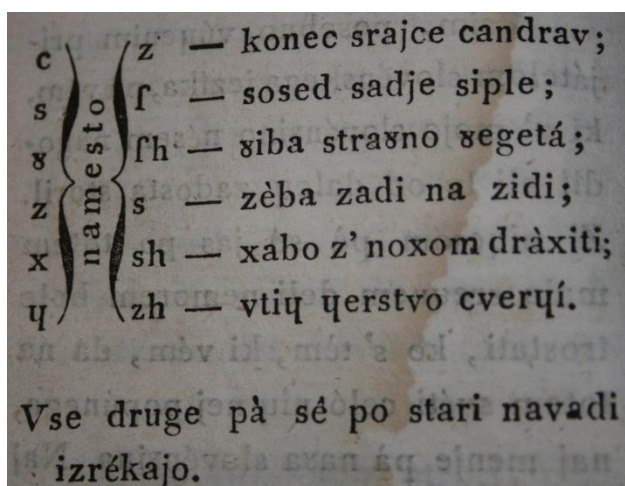

Slika 2: Leseni križec

Jezik, v katerem je knjiga, ni sedanji slovenski knjižni jezik, veliko bolj je podoben vzhodnoštajerskemu pogovornemu jeziku, saj je bil prevajalec iz okolice Radgone. Uporabljena je pisava dajščica, v kateri se uporabljajo posebni znaki, danes jih zapisujemo še drugače. Za današnji »š« so v bohoričici uporabljali »fs«, v dajščici pa samo en znak »8«. Namesto »ž« je v knjigi napisan znak »x«, v bohoričici so ga zapisovali »sh«, kjer moramo spet uporabiti dva znaka za en glas. Današnji »č« je zapisan kot »u«, znan tudi kot »zh«. V dajščici je bil v nekem obdobju v uporabi tudi znak »η«, kar danes napišemo kar »nj«.

Vendar v letu 1835, ko je bila knjiga natisnjena, to ni bilo več v navadi. Zaradi tesne povezanosti pisave dajščice z govorico prebivalcev vzhodne Štajerske, se je tudi glas »ü«, ki se na tem območju pogosto uporablja, zapisoval na poseben način »ú«. Pred vsebino je na začetku knjižice ob predgovoru prevajalca tudi razlaga za nekatere od teh posebnosti, kako izrekati »novo-navadne púktave«, ki vsebuje tudi primere besed, v katerih se uporabljajo. Pisatelj je napisal tudi neke vrste opravičilo zaradi slabe, pogovorne slovenščine, ki jo je uporabil v knjigi. Napisal je tudi, da ve, da na tem svetu celó ni nič popolnega.

Sklepamo lahko, da so se nekatere besede spremenile tudi zaradi zapisa glasu (šumnika) z več črkami, ki se lahko izrečejo tudi samostojno (npr. niše, kar bi danes napisali kot nihče; š in č sta se v bolj priznani pisavi bohoričici zapisala kot kombinacija »h-ja« in druge črke). Izredno veliko sprememb sem opazil pri samoglasnikih v isti besedi nekoč in danes. Danes je v besedah, v knjižnem jeziku, veliko manj samoglasnikov, kot jih je bilo včasih (19. stoletje), čeprav nekateri nekatere še vedno izgovarjajo/mo. Najpogostejši so tisti pred glasom »r«, na primer: verlo-vrlo, erdeče-rdeče, terplénje-trpljenje, serce-srce, obrniti-obrniti idr. Opazil pa sem tudi nekatere druge spremembe samoglasnikov: rekala-rekla, pergodénje-prigoda. V knjigi je za besedo »in« uporabljen znan starinski izraz »ino«, še večkrat pa je napisano kar »no«, ki je v uporabi tudi pod pomenom »kot«. Ta beseda (no) je še danes, predvsem pri starejših ljudeh, na nekaterih območjih pogosto v uporabi med pogovorom (tudi v Kočkem Vrhju in Kraljevcih, od koder imam knjigo). Smiselne povezave, kdaj je uporabljena beseda »no« in kdaj »ino«, nisem našel.

Slika 4: posebnosti v izgovorjavi

Frančišek asiški

Še posebej pri eni od knjig sem imel težavo določiti osnovne stvari o njej, saj nima (so iztrgane) prvih 26 strani. Sam sem ocenil, da je bila natisnjena okoli leta 1910, saj je bila med knjigami iz tega časa, tudi jezik je ustrežal primerljivim knjigam. Vsebina je pripoved o svetem Frančišku Asiškem in sveti Klari. Predvsem življenje sv. Frančiška je predstavljeno zelo podrobno. Ker na spletu nisem odkril knjige, ki bi bila enaka moji, sem se odpravil, ker ima knjiga versko vsebino, v mariborsko Teološko knjižnico. Ko sem knjižničarki pokazal knjigo, je takoj vedela, iz katere zbirke je. Enako knjigo je našla na polici in mi jo prinesla, da sem iz nje lahko izpisal nekaj podatkov. Moje napovedi in pričakovanja so bila delno pravilna. Knjiga je bila izdana leta 1926 pri Družbi sv. Mohorja na Prevaljah. Njena avtorica je Marija Kmetova, ki je znana po podobnih delih. Tudi knjiga, ki sem jo dobil v knjižnici, je imela samo polovico prve platnice. Vsebuje kazalo, ki v takratnih časih pri knjigah podobnega obsega ni bilo pogosto.

Slika 5: sv. Frančišek

V knjigi je kar nekaj slik in fotografij, ki prikazujejo pomembnejše, natančneje opisane dogodke (na primer: Frančiška, ko se odpove bogastvu in staršem, srečanje s papežem zaradi popolnega odpustka, Frančiškovo smrt, mestece Assisi ...).

Iz knjige je lahko razbrati podobnost med sv. Frančiškom asiškim ter Martinom Luthrom, od katerih noben ni bil zadovoljen nad razmerami in vodilnimi v Cerkvi. Oba sta bila revolucionarja, vendar je popolnoma uspelo le Frančišku, saj je njegove dejavnosti Cerkev na koncu odobraval in ga razglasila za svetnika. Ubrala sta zelo različne poti, kako uresničiti svoje zahteve; oba sta si želela spremembe. Luther je izvedel revolucijo in pri svojih zahtevah ni popuščal (imel je vseeno veliko pripadnikov svoje veje), medtem ko je Frančišek, kar nazorno piše v knjigi, najprej z manjšimi spremembami z dovoljenjem nadrejenih udeleževal svoj ideal. Somišljenike je dobil na podlagi dobrih rezultatov svojih aktivnosti, ki so blagodejno vplivali na laike. Ko so verniki, vključno s papežem, spoznali svojo zmoto ter priznali Frančiškovo delo, je postalo njegovo delovanje dobrodošlo. Oba, Frančišek in Luther sta izvedla neko revolucijo, postopala sta različno in zato dosegla tudi različni uspeh. Enostavno je sedaj reči: revolucijo je moč izvesti le postopoma, tako da najprej popuščamo in s tem dokažemo svojo prilagodljivost, s tem dobimo ljudi na svojo stran, in na koncu s privoljenjem uvedemo vse reforme. Za vsako uspešno izvedeno revolucijo je, vsaj na začetku, potrebno popuščanje.

Lurška Božja pot

V knjigi Lurška Božja pot iz leta 1886, ki jo je po svojem dnevniku napisal duhovnik dr. Ivan Križanič, je predstavljeno tradicionalno romanje iz okolice Maribora do Lurda. Knjigo je zelo zanimivo brati zaradi za danes nenavadne rabe nekaterih sklonov in najmanjših podrobnosti in navad v mestih v tujini. Opisanih je cela vrsta dogodivščin: od tistih v romarskih cerkvah, v gostiščih, pogovorih z ljudmi, katerih jezik je pač zelo drugačen od

Slika 6: Lurd

našega. Ker je pisatelj romal v skupini romarjev z vlakom, je veliko opazoval tudi naravo; podrobno je opisana lepa hribovita pokrajina Tirolske ter ravnine okrog Lyona v Franciji.

Ker so nekatere značilnosti drugačne od tistih doma, jih je pisec opisal, poskušal pa je najti tudi logične vzroke za drugačne navade. Za bralce, ki niso veliko potovali in so natančno poznali le svoj okoliš svojega kraja, so bile spremembe toliko izrazitejše, kot jih doživlja človek v sedanjih časih, ko je vse globalizirano. Na veliko opaznih značilnosti pokrajine (npr. avstrijske Tirolske), najbolj vpliva reliefna razgibanost in posledično mnoga težko dostopna področja. Prebivalce je najbolj povezala železniška proga, ki poteka tako visoko »kot bi se po Pohorski Veliki kapli vozili«. Ogromno takih primerjav pisatelj uporablja, da bi s tem približal znamenitosti in razsežnosti naravnih znamenitosti ali družbenih običajev nevednim bralcem. Nekatera primerjanja so se mi zdela dokaj nenavadna, saj so časi danes drugi, pa tudi podatki so drugačni (npr. gostota poselitve). Knjiga je napisana v obliki dnevnika, obsežnost besedila pa je zelo povezana s količino zanimivosti, ki so se v dnevu pripetile. Knjiga ni zanimiva samo, ker je stara 132 let, temveč je vsebina lahko tudi danes nadvse koristna in poučna. Veliko bolje jo lahko razume bralec, ki pozna vsaj osnove krščanstva ter navad o romanjih, saj ima knjiga navsezadnje versko vsebino. V knjigi so molitve za posebne trenutke, kratke pesmi o Mariji in katerem drugem svetniku, ki so plod pisateljevega globokega doživljanja svetih, romarskih krajev. Ne manjka tudi navadnega besedila z rimami in zamenjanim besednim redom npr.: »Ljubo sonce, kaj pomeni prijazen tvoj obraz? Mi prineseš mar veseli glas?«, s katerim je branje bolj polno doživeto. Med vsebino je podanih tudi nekaj praktičnih nasvetov za bralce, če bodo kdaj poromali v »Lourdes«. Zelo natančno je opisana votlina prikazovanja, kjer so bili romarji 15. avgusta, na Veliki šmaren, Marijino vnebovzetje ali »veliko gospojnico«. »V mogočni cerkvi, ki je bila zgrajena na mestu prikazovanja in so jo zgradili na Marijino prošnjo v enem od prikazovanj, so duhovniki od polnoči pa vse do poznega popoldneva, eden za drugim, obhajali svete maše. Zaradi tolikšne gneče niso zvonili niti pri povzdigovanju, saj bi bil hrup sicer neznosen. K Mariji v Lurd prihajajo najrazličnejši ljudje: mestni gospodje, kmetje in tudi berači. Vsak ima v življenju težave, večje in manjše, ki jih lahko hitreje in uspešneje rešimo tako, da jih zaupamo naši nebeški materi, da posreduje za nas. Eno najlepših doživetij je ravno tisto, ko se vsi, ne glede na družbeni položaj, ponižamo pred največjim Bogom in ga prosimo notranjega miru,« pravi pisatelj dr. Ivan Križanič.

Priprava na smrt

Knjiga Priprava na smrt ali premišljevanje večnih resnic je izšla leta 1900, izdala in založila jo je Družba sv. Mohorja v Celovcu. Ko sem to knjigo prvič vzel v roke in jo na hitro preletel, me je zelo začudil podatek o avtorju. Podobno kot v drugih knjigah iz tistega časa piše: »Spisal sveti Alfonz Marija Liguorski, škof in cerkveni učenik. «, avtor naj bi bil torej svetnik? Zelo nenavadno saj si za svetnika lahko razglašen šele po svoji smrti, kar je prvi in obvezujoč pogoj. Ko sem natančneje pogledal prvo stran, sem našel tudi zapis: »Poslovenil dr. Andrej Karlin, duhovnik ljubljanske škofije.«; knjigo je tako res napisal svetnik vendar ko je še živel, ko ni bil razglašen oziroma znan za svetnika.

Knjiga je bila izdana v rednem svetem letu, na prehodu iz devetnajstega v dvajseto stoletje. Prevajalcu se je zamisel o prevodu porodila na zelo obiskovanem grobu svetega Alfonza M. L., ko je razmišljal o bogati svetnikovi pisni zapuščini, ki jo po kvaliteti in bogatosti vsebine primerja celo s svetimi besedili iz Svetega pisma. Knjigo je nato prevedel oziroma »poslovenil« v obdobju od 1891 do leta 1899 in jo izdal »V spomin na sveto leto, v spomin na spokorni zvršek devetnajstega, in na pobožni začetek dvajsetega stoletja. «.

Knjiga je napisana v izrazito lepi in tudi danes enostavno razumljivi slovenščini. Morda je vzrok tudi v tem, da so avtorji večine drugih knjig bili rojeni na ozemlju današnje vzhodne polovice Slovenije, medtem ko je dr. Andrej Karlin bil bolj povezan z okoljem Ljubljane. Knjiga je bila izdana in natisnjena v Celovcu, ki danes ne spada pod ozemlje republike Slovenije, pa je jezik kljub temu veliko bolj podoben današnjemu knjižnemu jeziku, kot tisti iz knjig natisnjenih npr. v Mariboru (tudi takšne sem prebral).

V glavne vsebuje molitve, ki so namenjene pomiritvi duše pred smrtjo. Bral naj bi jih umirajoči sam, ali pa jih naglas prebere sorodnik ali bližnji, zaželeno je, da bralec dobro pozna umirajočega. Vsako poglavje se začne z neko trditvijo ali modro mislijo, ki je natančno, včasih razčlenjena po delih, lepo podrobno predstavljena. Med razlago so tudi citati iz Svetega pisma, ki pomagajo bralcu lažje razumeti globlji pomen katere misli. Na Sveto pismo se pisec večkrat tudi sklicuje, nekatere dele navaja kot dokaz ali zagotovilo, da nekaj drži, da je resnično in neizpodbitno. Cela knjiga temelji na trdnih osnovah krščanstva, na Svetem pismu, iz katerega moramo črpati moč in tako pridobiti upanje za Božjo naklonjenost, tudi in predvsem nam je blagoslov potreben ob »prehodu na ono stran«. Preprosti navedki so podkrepjeni s popolnoma logičnimi razlagami in izpeljavami, katerih zaključek je za posameznika, ki je živel po veri in vesti, obetaven. Na koncu knjige je razmišljanje, ki ga lahko prebiramo ob sveti maši. Vsebuje razlago in pripravo na posamezne dele, molitve in celo litanije.

Dr. Andrej Karlin

Dr. Andrej Karlin: njegova življenjska pot se je pričela 15. novembra 1857 v Stari Loki, kjer se je rodil kot predzadnji med devetimi otroki zakoncev Florijana in Terezije. Starejša brata Janez in Martin sta šla v šole: prvi je postal duhovnik, drugi pa profesor klasičnih jezikov. Andrej naj bi prevzel gospodarstvo na domačiji.

Modri in globoko verni oče je uslišal njegovo prošnjo, da bi šel študirat, dom pa je izročil hčerki Mariji. Andrej je v letih 1869-1876 obiskoval gimnazijo v Ljubljani, stanoval je v Alojzijevišču, dijaškem zavodu, ki ga je leta 1846 ustanovil ljubljanski škof Alojzij Wolf v skrbi, da bi imela dovolj dobro vzgojenega in izobraženega duhovniškega naraščaja. Po maturi leta 1876 je Andrej vstopil v ljubljansko semenišče in študiral teologijo na Bogoslovnem učilišču. Mašniško posvečenje je prejel 27. julija 1880. Naslednjih deset let je opravljal duhovniško službo kot kaplan v Smledniku, v Šenčurju, pri Sv. Jakobu v Ljubljani. Leta 1890 ga je škof Jakob Missia poslal na študij v Rim: po dveh letih je dosegel doktorat iz cerkvenega in civilnega prava. Po vrnitvi iz Rima ga je škof postavil za prefekta v Alojzijevišču, obenem pa je bil katehet na gimnaziji. Leta 1900 je postal stolni kanonik in nadzornik verouke na šolah srednjih stopenj. Leta 1905 se je tretjič vrnil pod streho Alojzijevišča: škof Jeglič ga je imenoval za ravnatelja tega zavoda. Po odhodu tržaško-koprskega škofa Franca Nagla na Dunaj je bil za

Slika 7: Dr. Andrej Karlin, škof

njegovega naslednika 21. decembra 1910 imenovan Andrej Karlin. Škofovsko posvečenje je prejel v tržaški stolnici sv. Justa na praznik sv. Jožefa, 19. marca 1911. Kot tržaško-koprski škof je ostal v Trstu dobrih osem let (do decembra 1919), ko ga je papež Benedikt XV. zaradi vedno hujših nasprotovanj italijanskih krogov razrešil vodstva škofije. Kot škof v Trstu je Andrej Karlin prvo skrb namenil svojim sodelavcem duhovnikom: priporočal jim je redne duhovne vaje, dobro pridiganje, resno poučevanje katekizma.

Župnijskim občestvom pa je zelo priporočal Marijine družbe, Katoliško akcijo, močno se je ogreval za češčenje Jezusovega Srca, zato se je zavzemal za posvetitev družin Jezusovemu Srcu. Kot prvi pastir je večkrat obiskal vse župnije svoje škofije. Med prvo svetovno vojno je bil prisiljen podpreti vojno posojilo Avstriji in oddajo zvonov, kar je cerkvenim ustanovam prineslo škodo, ki nikoli ni bila poravnana. Po koncu prve svetovne vojne so se italijanski nacionalisti zakleli, da slovenskega škofa Karlina izženejo iz Trsta. Povod jim je dala škofova odklonitev zahvalne pesmi, ki naj bi jo pel v polastitev italijanske zmage. Sredi novembra leta 1919 je iz Rima prišlo jasno sporočilo, naj se škofiji odpove. Od svojih vernikov se je poslovil s pismom 2. decembra 1919. Iz Trsta se je preselil v Šentvid nad Ljubljano, kjer je prevzel vodstvo Jegličevega Zavoda sv. Stanislava za svetniškim Janezom Gnidovcem. Njegovo bivanje tam je bilo le priprava na nove odgovornosti, ki jih je tudi sprejel. Po skoraj štirih letih "izgnanstva" ga je papež Pij XI. imenoval za lavantinskega (mariborskega) škofa: ustoličen je bil 29. julija 1923 v mariborski stolnici. V Mariboru je nadaljeval svoje delo po smernicah, ki si jih je načrtoval v Trstu: skrb za duhovnike in nove poklice. Že prvo leto je obnovil dijaško semenišče, mu dal novo vodstvo z zahtevo, naj celotno poslopje služi samo gojencem.

Njegovi skrbi nadpastirja je bilo 1. septembra 1923 zaupano Prekmurje, dotedaj pod sombolteljsko škofijo na Madžarskem. 1. maja 1924 je prenehala tisočletna zveza lavantinske škofije s Salzburgom.

Ena največjih zaslug škofa Andreja Karlina je, da je kot tretji naslednik Antona Martina Slomška pričel informativni škofijski postopek za njegovo beatifikacijo. Slomškova naslednika, škofa Stepišnik in Napotnik, sta sicer dobro poznala Slomškovo delo in njegovega duha, vendar se nista zavzemala za njegovo razglasitev za blaženega. Tem prizadevanjem je odprl pot škof Karlin ob 125-letnici Slomškovega rojstva (1925). Upal je, da bo gradivo zbrano že do leta 1928, ko je škofija obhajala 700-letnico svojega obstoja, vendar tega ni dočakal. Svetilka njegovega življenja je ugasnila 5. aprila 1933. (povzeto po: Silvester Čuk: Andrej Karlin, dostopno na: <http://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/1756-andrej-karlin>)

Apostolstvo, Pamet in vera

V knjigah Apostolstvo mož in fantov, Pamet in vera in Apostoli Gospodovi pisatelji zelo vzpodbujajo razmišljanje o svoji osebni veri in o verskem življenju ter nasploh o krščanski kulturi.

V knjigi apostoli gospodovi je razmišljanje ponujeno ob zgodbah o življenju svetnikov, predvsem tistih najzgodnejših. V njihovih zgodbah je moč najti veliko navdiha in izhodišč za vsakdanje, pa tudi težje odločitve. Preberemo lahko tudi nekatere zanimive povezave zgodb svetnikov s Svetim pismom (knjigi Ps. in Apd.) . Pisateljeva razlaga je zelo učinkovito podkrepljena s splošnimi zgodovinskimi dejstvi o posameznem obdobju in življenju ljudi v njem.

V Apostolstvu mož in fantov vzpodbuja delovanje moških, da opravljajo svoje poslanstvo kot možje in očetje ali pa služijo Gospodu. Možje naj bi bili še posebej poklicani k služenju z žrtvami, četudi vsakdanjimi in molitvami zase in za druge.

V Kelmorajn

Dr. Andrej Karlin je napisal tudi knjigo *V Kelmorajn*, potopisne črtice s slikami, ki je izšla leta 1903 pri Družbi sv. Mohorja v Celovcu. Knjiga na kratko opisuje dogajanje, predvsem zanimivejše dogodke, iz romanja v Kelmorajn ali Kolin to je v današnji Köln. Potoval je večinoma z vlakom skozi Avstrijo, Švico in Nemčijo. Namen knjige je obogatiti tedanjo slovensko literaturo s potopisnimi črticami, ki jim imajo po pisateljevem mnenju v inozemstvu veliko več kot jih je nastalo v naših krajih. Drugi razlog za natis knjige je bil obuditi »tradicijo« potovanj Slovencev po svetu (predvsem romanja) in nasploh vzpodbuditi željo preprostih ljudi po potovanju.

Slika 8: Kölnska katedrala

»Mož le tisti je,
ki po svetu gre.
Kdor zmeraj doma tiči,
ta nič vreden ni.«

Veliko piše o navadah in običajih v tujini ter jih primerja z nam znanimi. Zelo zanimiva so imena krajev in mest zunaj današnje Slovenije, ki so bila daleč v danes avstrijsko Štajersko in Tirolsko, ki so poslovenjena (na primer Solingrad - Salzburg) nekaj pa jih je popolnoma slovenskih.

Skoraj na vsaki strani v knjigi je prikazan del pogovora med piscem in neko drugo osebo. Ti dvogovori so napisani skoraj kot dramsko delo, po vlogah, brez narekovajev. Dodane so številne legende iz tujega okolja, povezane z naravo okoli mesta, od koder izhajajo. Fotografije lahko najdemo ob vsaki omembi večjega in pomembnejšega mesta, gradu, jezera ipd. Na mnogih mestih je moč prebrati dele ljudskih ali drugih pesmi, celo Prešernovih.

Franc Pirc

Ker je v knjigi Franc Pirc (tudi Franc Pirc), oče umne sadjereje na Kranjskem in apostolski misijonar med Indijani v severni Ameriki in v misijonskem koledarju iz leta 1927 Franc Pirc predstavljen kot eden najbolj aktivnih slovenskih misijonarjev zraven Barage, ga bom natančneje predstavil. Ogromno podatkov o njem sem razbral iz njegovih pesmi v slovenščini.

Slika 9: Franc Pirc

Rodil se je, v Kamniku, meščanu Jerneju Pircu in njegovi ženi Neži. Osnovno šolanje je opravil pri kamniških frančiškanih. Leta 1807 je končal klasično gimnazijo v Ljubljani. V letih 1808-1809 je na ljubljanskem liceju opravil filozofski študij. Marca 1813 ga je v duhovnika posvetil ljubljanski škof Anton Kavčič. Pirc se je začel za sadjarstvo zanimati

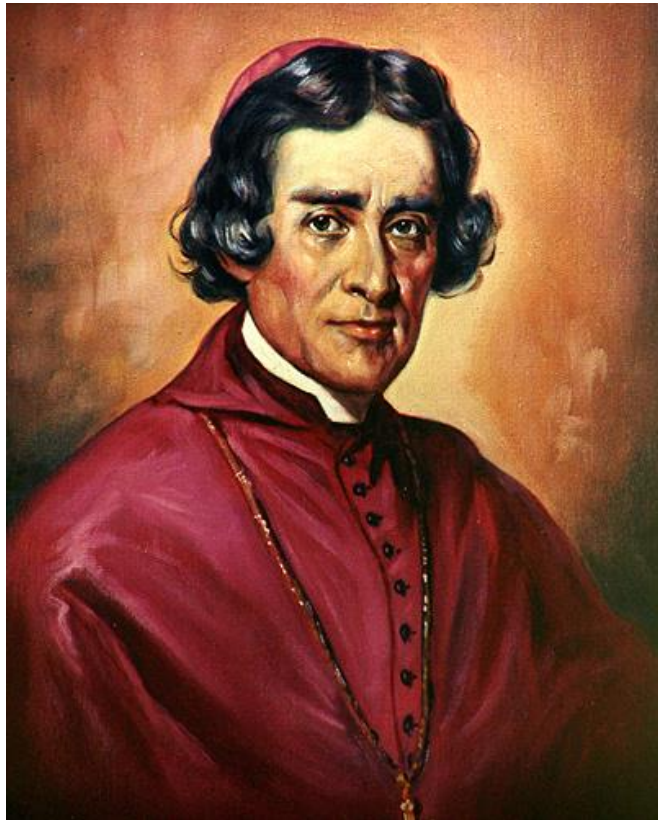
ob

prihodu v Peče, kjer je na površini samo 2,5 orala cerkvene zemlje osnoval drevesnico ter posejal jabolčne in hruškove pečke ter orehe. Cepiče je brezplačno delil kmetom. Prepotoval je Kranjsko in sosednje dežele, da bi se seznanil z gojenjem sadnega drevja in vinske trte. V Pečah je vzdrževal preko 700 različnih jabolčnih in hruškovih sort. Leta 1830 je v Ljubljani izdal prvi del knjige z naslovom *Krajnski vertnar*, kateremu je leta 1834 sledil drugi del s podnaslovom *Od reje niskiga drevja, in kako perdelano sadje k' pridu obrazhati, de veliko sadene*. Prvi del je napisal že v Pečah pri Moravčah, drugi del pa v Podbrezjah. Obe deli sta doživeli več ponatisov (1845, 1863). Leta 1834 je izdal tudi *Poduzhejne kako se morejo te škodlive gosenze konzhati*. Vsa njegova zgodnja dela so napisana v slovenščini in v bohoričiči, ki je bila v rabi do sredine 19. stoletja.

Leta 1835 je, po zgledu in spodbudi znanega slovenskega misijonarja Friderika Barage, odšel v Ameriko. V Detroit je prispel 16. septembra istega leta, tri mesece po odhodu iz Podbrezj. Čeprav je bil predvidena za Baragovega pomočnika, se je z njim srečal šele kasneje. Deloval je med staroselskimi Očipvejci (*Ojibwa*, oz. *Chippewa*), v Harbor Springsu se je srečal z Indijanci plemena Otava. Deloval je med indijanskimi staroselci in francoskimi naseljenci. Na začetku je pri verskih obredih uporabljal francoščino, zraven pa je imel staroselskega tolmača, nato se je naučil jezika staroselcev, tudi s pomočjo dotedanjih Baragovih del (npr. *Očipvejskega molitvenika*).

Pri njegovem delu je bila močno izražena iskrena skrb za indijanske staroselce, ki so bili na svojih ozemljih ogroženi zaradi vse večjega dotoka belih naseljencev. Leta 1843 je pisal celo predsedniku Združenih držav Amerike (ZDA) Johnu Tylerju in ga prosil, da bi Indijanci plemena Otava dobili ameriško državljanstvo, kar bi jim omogočilo nakup zemlje pod enakimi pogoji kot belim naseljencem. Odgovor predsednika ni znan, je pa ameriška Indijanska pisarna (*Bureau of Indian Affairs*) sprejela odločitev, da staroselci s Pirčevega območja lahko

Slika 10: Friderik Baraga

kupijo zemljo in se na njej naselijo. Pirč je za vsak tovrsten nakup zemlje prispeval delež 5 tedanjih ameriških dolarjev. Pirč se je boril proti vse bolj razširjenemu alkoholizmu med staroselci.

Svoje poljedelske in sadjarske izkušnje iz domovine je skušal prenesti tudi med indijanske staroselce. Friderik Baraga mu je leta 1837 iz domovine prinesel večje količine semen. Istega leta je tako pridelal 15 mernikov krompirja in 500 jabolčnih sadik. Staroselcem je priskrbel tudi kmetijsko orodje. Praktične izkušnje gorenjskega kmeta, ki jih je prenesel med Indijance, so slednjim omogočale boljšo prehrano, zaslužek in lažji obstoj na njihovem ozemlju.

Pirč je bil tudi zdravilec samouk. Ko je npr. leta 1846 v Harbor Springsu izbruhnila epidemija smrtonosnih črnih koz, je sam cepil ok. 900 staroselcev. Zanimal se je tudi za homeopatijo in jo uporabljal pri zdravljenju. Leta 1845 je začel pripravljati za tisk Veliki katekizem v otavščini, ki pa ga je Baraga zaradi preobsežnosti in napak leta 1847 zavrnil. Delo se najverjetneje ni ohranilo, čeprav obstaja možnost, da bi se našla v Kongresni knjižnici. Deloval je tudi med belimi priseljenci, vendar ne v takšnem obsegu kot med staroselci. Po letu 1856 se je bolj posvetil delu med staroselci v Crow Wingu, Mille Lacsu, Fond du Lacu in Sandy Lakeu. Pirčevo misijonsko delo so močno oteževali medplemenski boji. Pirč je na svoje misijonsko območje vabil tudi priseljence iz Evrope, predvsem Nemce in tudi Slovence. Vabilom za preselitev v Ameriko so se odzvali predvsem katoliški Nemci iz

Porenja, Vestfalije in Bavarske. Za njihovo pastoralno oskrbo je leta 1853 ustanovil katoliške župnije. Pirc je bil zaslužen tudi za postavitev benediktinskega samostana St. John v Collegevilleu in ženskega samostana St. Benedict v St. Josephu.

Pirčeva pisma o misijonskem delu so objavljala številna glasila na Slovenskem, predvsem pa katoliški list *Zgodnja Danica*, *Kmetijske in rokodelske novice*, *Illyrisches Blatt*, *Učiteljski tovariš* in *Šolski prijatelj*.

Pirc je prvič obiskal domovino leta 1864. Njegov obisk je vzbudil izjemno zanimanje, z njim pa si je želel vzbuditi zanimanje za misijonsko delo, pridobiti pomočnike in pridobiti finančno ter materialno pomoč za svoja prizadevanja. Odziv je bil precejšen: z njim je v Ameriko odšlo 15 bogoslovcev in dijakov, večinoma Slovencev, 5 pa tudi iz nemških dežel tedanje monarhije. Med njimi je bil tudi Jakob Trobec iz Loga pri Polhovem Gradcu, ki je kasneje postal tretji škof v škofiji St. Claud v Minnesoti. Veliko zanimanje za izselitev v ZDA je v tem času vladalo tudi med Slovenci, ki so se za informacije glede preselitve pogosto obračali na Pirca. Leta 1871 se je zaradi starostnih težav, predvsem hudih težav z vidom, umaknil iz aktivnega misijonskega dela. Dne 6. septembra 1873 je odplul iz New Yorka, dna 3. oktobra istega leta pa je prispel v Ljubljano. Avstrijske oblasti so mu določile pokojnino, ki je pripadala upokojenim župnikom. Leta 1874 je v samozaložbi izdal svojo pesniško zbirko *Nektere pesmi*. Ob njegovi 90-letnici ga je Kranjska kmetijska družba leta 1875 imenovala za častnega člana. Franc Pirc je bil prvi Slovenec v ZDA, ki je tam pisal slovenske pesmi. Umrl je v Ljubljani v visoki starosti in bil pokopan na pokopališču pri sv. Krištofu.

(povzeto po: A. K. : Franc Pirc, dostopno na: <http://www.leksikon.si/Oseba/OsebaId/89>)

Družbena odgovornost

Raziskovalne naloge in članki, podobni temu, kažejo našo bogato kulturno dediščino. Za splošni razvoj in napredek se je nedvomno treba najprej zavedati sebe, poznati svojo kulturo, družbo in narod, iz katere izhajamo. Zato je potrebno poznati svojo zgodovino ter se iz nje učiti koristnega. Naša dolžnost je da kulturo ohranjamo, hkrati pa jo razvijamo v pravo smer, da nas bogati, v njej moramo videti sebe tudi kot posameznika. Ker je za uspešen razvoj v pravo smer potrebno znanje nekoliko dolgotrajnejšega razvijanja, moramo odkrivati pozabljene ali zapostavljene pomembnosti in jih pokazati, jih spet obuditi.

Mislím, da je načrtovano raziskovanje uspelo. Kot sem napisal že na začetku, sem potek raziskovanja opravljal pretežno sam: natančno prebral vsa dela, jih analiziral, primerjal. Za nekatere značilnosti in posebnosti jezika (dajnčica), sem poiskal natančnejše informacije na spletu in tako napisal lastne skupne zaključke. Pričakovanja so se v veliki meri izpolnila: jezik je odvisen od starosti, tematskega področja in (v najstarejših primerkih) predvsem pisca kot osebo, ki govori in piše v »svojem dialektu«.

Viri

P. Viktor Kopatin D. J., Apostolstvo mož in fantov, 1931, Domžale, Misijonske tiskarne

Dr. Jožef Lesar, Apostoli Gospodovi, 1924, Prevalje, Družba sv. Mohorja

J. M. Seigerschmied, Pamet in Vera, 1907, Celovec, Družba sv. Mohorja

Dr. Ivan Križanič, Lurška Božja pot, 1886, Maribor, tiskarne sv. Cirila

Fr. Jaroslav, Dr. Ignacij Knoblehar, apostolski provikar v osrednji Afriki, 1881, Celovec, Družba sv. Mohorja

P. Florentin Horvat, Franc Pirc Oče umne sadjereje na Kranjskem in apostolski misijonar med Indijani v severni Ameriki, 1887, Celovec, Družba sv. Mohorja

Dr. Andrej Karlin, V Kelmorajn potopisne črtice s slikami, 1903, Celovec, Družba sv. Mohorja

Dr. Anton Medved, Knezoškof lavantinski Anton Martin Slomšek, 1900, Celovec, Družba sv. Mohorja

Franc Rihar, Marija v zarji slave; Pregled zgodovine Marijinega češčenja, 1909, Celovec, Družba sv. Mohorja

Sveti Alfonz Marija Liguorski, dr. Andrej Karlin, Priprava na smet ali preiščevanje verskih resnic, 1900, Celovec, Družba sv. Mohorja

Misijonski koledar za leto 1927, 1926, Domžale, Družba sv. Vinc. Pavelskega

Navadno leto 1930, 1929, Domžale, Družba sv. Vinc. Pavelskega

Anton Lah, Leseni križec, ali pomóu v' potrbi Lepa povest za otroke, otróuje prijátele ino tudi za druge dorasene ludi. , 1835, v Radgoni, v Alojz Wajcingerovem knigiši, natisk ino papir is Andreja Lajkamove natiskavnice ino papirnice v Gradzi

O Andreju Karlinu dostopno na: <http://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/1756-andrej-karlin>

Franc Pirc, dostopno na: <http://www.leksikon.si/Oseba/OsebaId/89>

O črkopisu dajščici; dostopno na: <file:///C:/Users/igolob/AppData/Local/Temp/13Mugerli-1.pdf>